

Yrd. Doç. Dr. Menaf TURAN

YYÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

ERCİŞ ve VAN

Depremleri Üzerine Notlar

Erciş ve Van kentlerinin 23 Ekim ve 2011 tarihlerinde yaşamış oldukları iki büyük deprem çok ciddi can ve mal kayıplarına yol açmış ve depremi yaşayan insanlar üzerinde uzun yıllar sürecektir. Deprem olgusu yalnızca bir disiplinin değil disiplinler arası bir işbirliği ile incelenmesi gereken bir konudur. Ve depremin iktisadi, siyasi, toplumsal, yönetsel, kültürel ve psikolojik yönleri bulunmaktadır. Bu özgün niteliğinden dolayı yalnızca merkezi ve yerel yönetimlerin değil halkın da karar alma süreçlerine katılması gereken bir yönetsel olgudur. Ancak demokrasinin gereği olan katılım olgusu Van ve Erciş

Depremleri örneğinde gözlemlendiği gibi yalnızca deprem meydana gelmesinden sonraki talepleri değil, aksine ondan önce yapılması gerekenleri içermelidir. Depreme hazırlıksız yakalanmamak için ön-

ceden alınması gereken önlemlerin alınmaması, afete duyarlı kent planlarının hazırlanmaması, bina izin ve ruhsat işlemlerinin şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarına uygun yapılmaması ve kaçak yapılara göz yumulması veya denetim eksikliği gibi konular afet öncesi süreçle ilgilidir. Afet duyarlı planlama her tür ve ölçekteki planlamada, afet zararlarının azaltılmasında önemli bir araç olup, doğal afet (jeolojik) tehlike ve risklerini göz önüne alan ve afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılmasını amaçlayan bir planlama süreci olarak tanımlanmakta ve afet duyarlı planlama yaklaşımını gerçekleştirmek için yerbilimsel (jeolojik-jeoteknik) verilerin planlamaya entegrasyonunun sağlanması gerektiği belirtilmektedir.¹ Afete bu süreçlere hazırlanmadan yakalanmanın bedelini Erciş ve Van kentleri çok ağır ödemişlerdir. Bu tematik girişin ardından Erciş ve Van Depremleri ile ilgili bazı saptamalarda

bulunulabilir:

- 1-** Yukarıda da belirtildiği gibi hem Erciş hem de Van kenti imar planları afete duyarlı planlama anlayışına uygun olarak hazırlanmamıştır. Her iki kentte de son 15-20 yılda yoğun ve çok katlı yapılaşma ya da apartmanlaşma politikası izlenmiştir. Bu şekildeki yapılaşmaya yine aynı özelliklere sahip kaçak ve ruhsatsız yapılaşmayı ekleyebiliriz. Zemin katları işyeri olarak tasarlanan ve doğrudan sokağa açılan bir yapılaşma kültürü söz konusu olmuştur.
- 2-** Depremde en çok hasar gören yapılar bu tür yapılar olmuştur. Çoğunluğu orta ve üst gelir guruplarına mensup olan yurttaşların ikamet ettiği bu yapılardan yola çıkılarak Erciş ve Van Depremlerini birer kent depremi olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. yine aynı nedenden

¹ http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/1a143e596968b69_ek.doc?tipi=28&туру=H&sube=0

dolayı depremden etkilenen kesimlerin de çoğunlukla orta ve üst gelir gurubuna mensup olduğu söylenebilir.

- 3-** 23 Ekim Depremi Erciş için yıkıcı ve can kaybına yol açan bir deprem olmuştur. Çok katlı apartmanlar depremle birlikte birer enkaz yığınına dönüşmüştür. Erciş'in köylerinde ise bir iki köyün dışında can kaybı yaşanmamış olmasına karşın yapılar ve ahırlar ağır hasar görmüştür. 23 Ekim Depremi Van'da ise bir iki çok katlı binanın çökmesinin dışında çoğunlukla depremin merkez üssüne yakın köylerde can kaybına yol açmıştır. Bundan dolayı 23 Ekim Depremi'nin asıl olarak Erciş'te etkili olduğu ifade edilebilir. 9 Kasım Depremi ise neredeyse bütünüyle Van odaklı bir deprem olmuştur. Şiddeti 5.6 olmasına karşın etkisi oldukça büyük olmuştur. Bayram Oteli'ndeki can kayıpları 9 Kasım Depremi'nin en dramatik yanı olmuştur.
- 4-** 9 Kasım Depremi Van için oldukça sinsi bir deprem olarak niteleyebiliriz. 23 Ekim Depremi'nin ardından alınan önlemlerden dolayı yurttaşların evlerinde bulunmayışı can kaybının az olmasının en önemli nedenidir. Yine bu deprem Erciş'te olduğu gibi yapıları yıkmamış ancak yapıların ağır hasar almasına yol açmıştır. Bundan dolayı da deprem sonrasında kriz yönetimini en çok uğraştıran konulardan biri olmuştur. Çünkü ağır hasarlı binaların tahliyesi ve yıkılması

işlemleri oldukça zaman alıcı ve yüksek maliyetli olmuştur. Bu sürecin halen sürmekte olduğunu belirtelim.

- 5-** Deprem öncesinde alınması gereken önlemlerin alınmaması depremle birlikte ortaya çıkan sorunları ağırlaştırmıştır. Enkazlara ulaşılacak olan yolların kapanması başta arama kurtarma ve ilk yardım çalışmaları olmak üzere depreme müdahale olanaklarını sınırlamıştır. Oysa imar planlarında yolların geniş olarak tasarlanması ve alternatif ulaşım olanaklarının sağlanması ve kat yüksekliği ile çekme mesafeleri gibi ilkeler belirlenmiş ve bunlara uyulmuş olsaydı enkazlara ulaşmak daha kolay olabilirdi. Bir yapının çökme ihtimali her zaman göz önünde bulundurulmalı ve yapının çökeceği alanın işgal edeceği alan, yolları kapatmayacak düzeyde tutulmalı. Afete duyarlı planlamada bir yerleşim birimi basit arazi kullanım kararlarının ötesinde mekân sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir bir alandır. Ne yazık ki depremler yaşadığımız mekânların sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir olmadığını göstermiştir.
- 6-** 7269 sayılı Kanun başta olmak üzere afetle ilgili diğer düzenlemelerin yaşama geçirilmesi konusunda da kimi sorunlar yaşanmaktadır. Afet meydana geldikten sonra yetkilerin büyük oranda mülki idare amirinde toplanması kriz yönetiminin bir gereğidir. Nitekim Erciş ve Van'da böyle olmuş her iki kent-

te de birer kriz merkezi oluşturulmuştur. Kriz merkezinde görev alan mülki idare amirlerinin de birer afetzede olduğu unutulmamalıdır. Ancak kenti yönetenlerin kenti en iyi bildikleri de bir gerçektir. Bu iki gerçek Erciş ve Van Depremleri'nde çok iyi okunmuş olduğundan dolayı oluşturulan kriz merkezlerinde daha önce Van'da görev yapan mülki idare amirleri kriz merkezlerinde görevlendirilmiştir. Kriz yönetimi açısından oldukça başarılı bir uygulama olarak nitelendirebileceğimiz bu yöntem sayesinde hâlihazırda görev yapan mülki idare amirleri ile görevlendirilen mülki idare amirlerinin işbirliği sağlanabilmiş, kriz merkezine diğer kurum temsilcileri de entegre edilmiş ve krize etkin müdahale edilmiştir. Başlangıçta Erciş üzerinden yönetilen kriz 9 Kasım'dan sonra Van'ı da içerecek şekilde genişletilmiştir

- 7-** Kriz merkezinin yapması gereken işlerin ayrı ayrı planlaması gerekmektedir. Arama, kurtarma ve ilkyardım hizmetleri, ulaşım ve iletişim hizmetleri, gıda ve giyecek dağıtımı, çadır dağıtımı, hasar tespiti, enkaz güvenliği ve diğer güvenlik hizmetlerinin koordinasyonu kriz yönetiminin afet anı ve hemen sonrasında müdahale ettiği hizmetler olmuştur.
- 8-** Erciş ve Van Depremleri bütün yurttaşlarımız açısından bir duyarlılık ve kardeşlik abidesi olmuştur. Memleketin her tarafından gönderilen yardım-

ların ve bağışların çokluğu bu yüksek bağlılık ve duyarlılık hissini göstermiştir. Ancak hem ülkemizden hem de yurtdışından gönderilen yardımların tek bir merkezde tasnif edilmesi ve dağıtılmasında kimi zorlukların da olduğunu belirtmek gerekir. Deprem meydana geldiği yerdeki herkes en azından ilk zamanlar depremezdedir. Dolayısıyla herkes bu panik ortamında ayakta kalmaya çalışmaktadır. Belki de Hobbes'un doğal düzen dediği durum en çok bu felaket anlarında yaşanmaktadır. Ancak 7269 sayılı Kanun herkesi depremezde olarak nitelendirmemektedir. Bu belki hak sahipliği için geçerli olabilir. Depremi yaşayan insanların konutu veya işyeri yıkılsın ya da yıkılmasın, ailesinde can kaybı olsun ya da olmasın o ilk anlarda teskin etmek zordur. Bundan dolayı gerek çadır gerekse de diğer ihtiyaç maddelerinin dağıtılmasında bu gerçek göz önünde bulundurulmalıdır. Üstelik sosyo ekonomik gelişmişlik bakımından ülkemizin en az gelişmiş ve yoksulluk düzeyi yüksek olan bir kentte bu durum önem arz etmektedir. Erciş ve Van Depremlerinde gıda ve giyecek dağıtımı konusunda bu yaklaşım benimsenmiştir. Çadır dağıtımı konusu ise eldeki stokların yetersizliği ve kış mevsimine uygun olmamasından dolayı basın ve yayın organlarında eleştiri konusu haline gelmiştir. Bundan dolayı depremin mey-

dana geleceği varsayımı değil mevsim koşullarını da hesaba katan bir çadır politikası izlenmeli ve çadırlar artırılmış bir stokla bölgesel merkezlerde bulundurulmalı.

9- Afet meydana geldiği yer itibarıyla yerel bir nitelik arz ederken müdahale olanakları bakımından da merkezi bir niteliğe sahiptir. Birçok iş ve işlemin afetin meydana geldiği yerden değil merkezden planlanması afet yönetimini kolaylaştıracaktır. Bu bakımdan merkezi bir kurum olarak AFAD'ın kurulması önemlidir. Ancak bu deneyimin ardından AFAD'ın geliştirilmesi ve müdahale olanaklarının artırılması uygun olacaktır. AFAD ve TOKİ Erciş ve Van Depremlerinin iki önemli aktörü olmuştur. Özellikle konteynerlerin temini ve altyapılarının hazırlanması sürecinde mülki idare amirleri ile birlikte önemli işlevler yüklenmişlerdir.

10- Erciş ve Van Depremlerinin diğer bir özelliği de Erciş'te ve Van'da kurulan ve yaklaşık 180 bin insanı barındıran konteyner kentlerin kurulması olmuştur. Daha önce bu büyüklükte kentler kurulmamıştır. Üstelik bu alanların yönetimi ile ilgili bir yönerge hazırlanmış olması önemli bir yönetsel uygulamadır. Kış koşullarında evleri yıkık ve ağır hasarlı olan insanların barınma sorununun çözümü konteynerler aracılığıyla sağlanmıştır.

11- Kalıcı konutlar için hak sahiplerinin belirlenmesi ile ilgili işlemlerin gerçekleştirilmesi bakımından izlenen politikalarda kolaylaştırıcı yöntemler izlenmiştir. Erciş ve Van'da depremezde için inşa edilen 15 binin üzerindeki konutlarla uydu kentler oluşturulmuştur.

Sonuç olarak Erciş ve Van ile ilgili planlama süreci büyük oranda tamamlanmıştır. Yeni planlarda afete duyarlı planlama ilkelerinin benimsenmesi bir daha bu tür felaketler olması durumunda can ve mal kaybını en aza indirecektir. Yalnızca yapı kalitesinin iyileştirilmesi değil yaşanabilir, güvenli ve sağlıklı kentler inşa edilmesi gerekir. İmar, planlama, yapı denetimi ile yerleşme sistemi ve kuralları bilimsel ilkeler esas alınarak belirlenmelidir.

Bu konular her afet sonrası gündeme gelen ama daha sonra unutilan konulardır. Yeniden inşa aşaması bu aktörlerin eşgüdüm halinde çalışmasına bağlı olacaktır. Sorunun yalnızca yapı kalitesi, yapı sağlamlığı ve yapı denetimsizliği olmadığını aynı zamanda, kentleşmenin niteliği, biçimi, büyük kentlerdeki aşırı nüfus yoğunluğu, nüfus dağılımındaki dengesizlik, kent planlarının yapılmasında ve uygulanmasında depreme dayanıklılıkla ilgili etmenlerin yeterince dikkate alınmaması, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma ve insan ögesi ile ilgili olduğunu belirtmek ve doğal afetin bu koşullarda doğallığını yitirmiş olduğunu eklemek gerekir.²

² Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, s. 606.